

УДК 316.35

І. М. БАРЧІЙ, О. І. ШАФРАНЬОШ

СТАНОВЛЕННЯ КОНТРАКУЛЬТУРИ В США В 50-70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Барчій Іван Михайлович – асистент кафедри суспільних дисциплін та української мови Закарпатського державного університету (м. Ужгород).

Шафраньош Олексій Іванович – аспірант кафедри політології Ужгородського національного університету (м. Ужгород).

У цій статті автори досліджують характерні особливості становлення та розвитку контркультури в США у 50-70-х роках ХХ століття. Особливу увагу автори звертають на причини появи феномена контркультури в середині ХХ століття. В статті також досліджуються проблеми генезису рухів бітників, хіппі та нових лівих, а також причини занепаду контркультурного проекту в 70-х роках ХХ століття.

Ключові слова: контркультура, протест, бітніки, хіппі, сексуальна революція, неомарксизм, рок-музика.

В этой статье авторы исследуют характерные особенности становления и развития контркультуры в США в 50-70-х годах ХХ столетия. Особое внимание авторы обращают на причины, которые вызвали феномен контркультуры в середине ХХ столетия. В статье также исследуются проблемы генезиса движений битников, хиппи и новых левых, а также причины заката контркультурного проекта в 70-х годах ХХ столетия.

Ключевые слова: контркультура, протест, битники, хиппи, сексуальная революция, неомарксизм, рок-музыка.

This article is devoted to researching of formation and developing of American contra-culture in 1950-1970-s. Authors examined the reasons of a contra-culture phenomenon appearance in the middle of XX century. The article describes a problem of the genesis of bitnik's, hippies and «new left» movements, also explains causes of decline of the contra-culture project in 1970-s.

Key words: counterculture, revolt, beat generation, hippie, sexual revolution, neo-marxism, rock music.

© І. М. Барчій, О. І. Шафраньош, 2012

Постановка проблеми. Феномен контркультури в США є об'єктом вивчення філософів, культурологів, соціологів з кінця 1960-х рр., коли американський соціолог Роззак ввів термін «контркультура». При цьому особливість об'єкта дослідження полягає в тому, що класичними працями, що досліджують американську контркультуру, в західній науці стали, в першу чергу, роботи безпосередніх ідеологів протестних рухів у США. Слід зазначити, що контркультура від самого зародження стала предметом полеміки, яка породила ряд різних, часто суперечливих інтерпретацій цього феномена.

Зараз актуальність дослідження викликана зростанням інтересу науки і суспільства в цілому до явища контркультури, як до соціального, культурного феномена 50-70-х років ХХ століття, а особливо до американського контркультурного руху. Він надає значний матеріал для аналізу проблеми конфлікту поколінь, викликаного певними історичними потрясіннями, а також для виявлення спектра молодіжних бунтарських реакцій на цінності суспільства споживання. Значною мірою цей інтерес пов'язаний з появою в Україні за два останні десятиліття великої кількості різноманітних молодіжних субкультур (рокери, байкери, панки, репери, рейвери, рольовики, готи, емо, растамани і т.д.) які, значною мірою, наслідують західні, передусім американські, рухи протесту. Щорічні фестивалі «неформального мистецтва», такі як «Спейс оф Джой», «Підкамінь», «Веселка», «Форт-місія» іменують себе «новими Вудстоками».

Мета дослідження. Мета даної статті полягає в характеристиці становлення та розкритті феномена контркультури в США в 50-70-х роках ХХ ст. В цьому зв'язку ми поставили наступні завдання: з'ясувати причини та передумови появи контркультури у США; дослідити зміну ціннісних орієнтацій в американському суспільстві в 50-х роках у контексті контркультурного руху бітників та проаналізувати особливості субкультур 1960-х років, зокрема руху хіпі, а також охарактеризувати «новий лівий» рух як складову частину контркультурного проекту 60-70-х рр. ХХ ст.

Ми вважали за потрібне досліджувати генерації, покоління, представники яких й власне створювали явище контркультури. Якщо перше покоління – це особи, які пережили час великої Депресії, потім Другої світової і вийшли на арену в кінці 40-50-х років ХХ ст. (хіпстери-бітніки), то другим поколінням можна вважати дітей, які народилися під час або безпосередньо після війни. Покоління так званого «бебі-буму» вийшло на американську суспільну арену з початком 60-х років ХХ ст. Його представники це субкультури хіпі, учасники «нового лівого руху» та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливістю дослідження контркультури є те, що перші наукові дослідження цього явища велися з боку дослідників, які безпосередньо були близькими до цього явища або виявляли до нього певну симпатію. Серед них найбільш фундаментальними є роботи Т.Роззака «Створення контркультури: роздуми про технократичне суспільство і його мо-

лодіжну опозицію», яка вийшла в 1968 році, і де, власне, вперше активно артикулюється сам термін «контркультура». Іншими роботами є «Зеленіюча Америка» Ч. Рейча, «Про молодіжну субкультуру: рух хіппі» Ф. Девіса та «Контркультура і субкультура» Дж.М. Інгера.

Дослідженням різних аспектів походження і розвитку контркультури займалися західні дослідники І.Фойер «Конфлікт поколінь : характер і значення студентських рухів», Ж. Фельдман і М. Гартенберг «Розбите покоління» і молодь», Ш.Кейвен «Хіппі з району Гейт», К.Гадсон «Мова юнацької революції», А.Марвік «Шестидесяті: культурна революція в Британії, Італії і Сполучених Штатах», Д.Белград «Культура спонтанності». Цікава праця – «Бунт на продаж» Дж.Хіза та Е.Поттера, де автори, критично відносячись до результатів молодіжного протесту 50-70-х рр. XX століття, відзначають, що контркультура не домоглась ніяких кардинальних змін, яких вона бажала, а навпаки, породила новий виток культури споживання, проти якої вона так відчайдушно боролася.

Визначенням понять щодо «контркультури», «субкультури», виявленням ролі контркультури в розвитку суспільства і характеру її взаємодії з домінуючою культурою займалися радянські та російські дослідники Ю.Н.Давидов, І.Б.Роднянська, К.Мяло, А.М.Бойчоров, П.С.Гуревич, А.І.Шендрик, М.А.Султанова, И.В.Ковшова, М.В.Міндоліна та ін. В Україні активно темою співвідношення та генези феноменів контркультури та субкультури займається А.В.Мінаєв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для кращого розуміння причин і характерних особливостей контркультури нам видається за доцільне оглянути теоретичні підходи до трактування проблеми появи досліджуваного явища. Деякі дослідники контркультури, зокрема Черва Ю.Є. відзначають, що, незважаючи на те, що сам термін «контркультура» з'явився лише в середині XX століття, основні характеристики контркультурного руху збігаються з установками різних опозиційних культурних течій протягом усього розвитку західної цивілізації. В питанні виникнення контркультури він вбачає її причину в наявних кризових явищах в рамках існуючої панівної культури. Кризові явища можуть виступати одночасно як деструктивний і конструктивний чинники. Система цінностей, що є стижнем будь-якої культури, в ситуації загальної соціокультурної кризи переживає трансформацію, а це веде до зміни ціннісних домінант [8, с.5].

Контркультурні явища мали місце упродовж усієї історії розвитку західної цивілізації. Незважаючи на відмінності в соціокультурних підставах їх появи, усі вони мають ряд подібних характерних рис, продиктованих, зокрема, спільністю ціннісних установок. Якщо розглядати систему цінностей контркультури, то на кожному етапі історичного розвитку західної цивілізації переважаючою виявляється та ціннісна установка, яка найбільш відповідає стану соціокультурної реальності.

А.Керві зазначає, що при вивченні контркультури важливим завданням є аналіз інтересів, пе-

реваг, орієнтацій як ступенів формування цінностей соціальної групи [4]. У пошуках свого шляху контркультурні групи, шляхом перевірки часом формують свої цінності. Але цей пошук припускає рух від чогось, тому одразу постає питання про «альтернативу», а оскільки йдеться про взаємовідносини в межах макрокультури, що вже сформувалася, то цю альтернативу спокійно можна назвати «Контркультурою» або «Образом Іншого». Подібний образ був характерний для західної цивілізації, в якій періодично спостерігалися спалахи зацікавлення до культурного досвіду неєвропейських локальних цивілізацій, що слугувало методом оновлення, застереження або «оздоровлення» власної культури.

Американська контркультура представлена передусім рухом бітництва (Beat movement), що проіснував з кінця 1940-х рр. до початку 1960-х рр. «Розбите покоління» не було цілісним рухом, об'єднало в Нью-Йорку і Сан-Франциско групу поетів і письменників на чолі з Джеком Керуаком, Алленом Гінзбергом, Уільямом Берроузом, Грегорі Корсо, Лоренсом Ферлінгетті.

Бітництво стало реакцією на конформізм «безмовного покоління» («silent generation») і період 1950-х рр. в цілому, з його загрозою ядерної зброї, політикою маккартизму, расовою сегрегацією, політичною і комерційною цензурою, філософією масового споживача. Не маючи чітко вираженої програми, рух бітників проявив себе в створенні образу індивідуаліста, бунтаря, нігіліста, що біжить від суспільства і подорожує у пошуках «вільної Америки».

Корені бітницького руху сягають кінця 40-х рр. XX ст. і першою локацією його на той час був Нью-Йорк. Субкультура бітників являла собою характерне поєднання авангардної інтелігенції, письменників, художників і музикантів з напівкримінальним світом Нью-Йорка. Основні риси біт-руху: презирство до масової культури, державної пропаганди та бюрократичної владної і корпоративної системи США, індивідуалізм та персоналізм, міфологія подорожей як спосіб світопізнання і пізнання себе, альтернативне відношення до психоактивних речовин і традиційних сімейних стосунків сформували той культурно-соціальний базис, з якого постали наступні субкультури в США у XX столітті. Вищезгадані автори-бітники у своїх творах, часто провокаційних, популяризували і поширили образ бунтаря, який зневажає матеріальні цінності суспільства споживання і створює власний світогляд, базований на філософії екзистенціалізму, анархізму та дзен-буддизму[5]. Саме в творах бітників, особливо в романі Дж. Керуака «На дорозі», В.Берроуза «Голий ланч», поезії А.Гінзберга, які значною мірою автобіографічні, були закладені ідейні основи, якими користувалася контркультура шістдесятих – образ бунтівника, «ізгоя», який зневажає цінності масової культури, ідеї сексуальної революції, альтернативного відношення до наркотиків, як складові елементи протесту проти міщанської моралі.

У будівництві ідеального образу людської культури через крос-культурний діалог з чорною

субкультурою бітники і хіппі – дві найбільші субкультури середнього класу були схожі - тільки друга будувала свою модель, спираючись на мудрість Сходу або умовний образ американських індіців, острів'ян Океанії.

Наступний виток контркультури відбувся в 60-х роках ХХ століття. Цей період по праву дослідники називають «контркультурним вибухом», оскільки ідеї, теоретичні концепти та емпіричні практики, які були в 50-х роках ХХ століття досягненням по суті невеликої когорти «втаємничих», стали відомими і близькими значній кількості американців. Рух контркультури об'єднав на той час сотні тисяч осіб, які в той чи інший спосіб сприяли реалізації контркультурного політичного і соціального проекту. Найхарактернішими молодіжними рухами, які були представлені в рамках контркультурного спротиву, були рух хіппі та «нових лівих». Хіппі, сприйнявши доктрину бітництва, дзен, східні містичні практики, здійснювали на практиці відхід від існуючого «масового суспільства», створюючи нові, альтернативні форми громадянського суспільства, нові форми суспільної організації.

Молодіжна субкультура хіппі сформувалася в Великобританії і США до середини шістдесятих років. Членами цієї субкультури була молодь, переважно з середнього класу: студенти-гуманітарії, богема. Термін «хіппі» відноситься до досить широкого спектра субкультури, основне ядро якої складає молодь, яка кинула вищу освіту і була зайнята пошуком шляхів «виходу» з технократичного, матеріалістичного суспільства.

В основі руху хіппі, на відміну від усіх інших молодіжних угруповань і субкультур, є фундаментальне заперечення усіх основ сучасного суспільства, причому вони не лише мають власну систему цінностей, але й створили новий спосіб життя, що відповідає цим цінностям. Проте вони живуть за рахунок суспільства, і цим визначаються межі їхніх можливостей і двоїстість ситуації. Сучасне індустріальне суспільство може дозволити собі мати цих бунтарів. Вирішальну роль у боротьбі хіппі проти технократичного суспільства грали три складові елементи контркультури: наркотична культура (втеча в себе, набуття екзистенційного досвіду, пізнання Бога), східний містицизм (його синтез з християнством і індіанським шаманізмом) та ідея загальної любові (сексуальна революція, як спосіб досягнення максимальної особистої свободи від традиційних правил і норм) [10, С.157].

Основні принципи субкультури хіппі можуть бути сформульовані таким чином. По-перше, - пасивний опір технократичному суспільству споживання. Опір відбувається за допомогою ритуалів, що представляють символічну загрозу символічному порядку (гра в бунтарів, як спосіб соціальної адаптації). По-друге, - подорожі, які розуміються хіппі, як у географічному, так і в містичному сенсі – це внутрішні «подорожі», пов'язані з прийомом наркотиків, концепцією «розширення свідомості». По-третє, - експресія. Експресивність хіппі пов'язана з гострим незадоволенням системою освіти, спрямованою на дегуманізацію суспіль-

ства. З боку хіппі це призводить до спроб стирання грані між роботою і грою з метою досягнення радісного відчуття від роботи. По-четверте, – суб'єктивність, інтровертність хіппі (що є виступом проти інтелектуалізму), як виклик непомірно високим стандартам об'єктивного світу. І, нарешті, по-п'яте, - індивідуалізм, як реакція на знеособленість масового суспільства. Хіппі займається власною справою вважаючи, що свобода знаходиться у нього в голові і не звертає уваги на існування репресивних соціальних структур.

Незважаючи на те, що контркультура з самого початку мала яскраве політичне забарвлення, в її різноманітних течіях, представлених мистецтвом, літературою, музикою, субкультурами виділявся надзвичайно політизований рух, який отримав назву рух «нових лівих». Подібна назва була обумовлена тим, щоб відмежувати себе від традиційних лівих політичних партій та профспілок, які представляли інтереси робітничого класу, оскільки вони, на думку «нових лівих», повністю інкорпоровані в політичну та економічну систему США і займаються «симуляцією» боротьби, насправді будучи під контролем держави. «Нові ліві» вважали, що в умовах становлення постіндустріального суспільства пригнічення носить не стільки економічний, скільки соціально-психологічний та культурний аспекти. Представниками «нових лівих» була в основному чином студентська молодь.

Найвпливовішою організацією «нових лівих» у США була організація «Студенти за демократичне суспільство» (СДС). Програмним документом стала ухвалена в 1962 році Порт-Гуронська заява [7], яка висловила віру організації в те, що соціальні реформи, які повинні розпочатися в американському суспільстві, повинні здійснюватися з активної ініціативи студентів, а також було дано визначення терміну «нові ліві».

СДС не мала чітко вираженої ідеології, чіткої організаційної структури. Організація пройшла еволюцію від ненасильницьких форм спротиву владі до радикальних, революційних дій. Найбільший вплив СДС припадає на 1965-1969 роки, коли під її керівництвом відбувся антивоєнний марш на Вашингтон, заворушення в багатьох університетських студмістечках. У 1969 році в організації відбувається розкол через ідейні протиріччя, що і стало причиною занепаду СДС. У 70-х роках ХХ століття фракція СДС, яка називала себе як «Революційний Молодіжний Рух», або «везермени» перейшла до терористичних засобів боротьби.

Поєднання ідей «нових лівих» і хіппі відбулося в русі «іппі», який з'явився в 1968 році, за ініціативи А.Хоффмана, Дж.Рубіна, А.Гінзберга, які «взяли за мету втягнути в політичну боротьбу частину представників субкультури хіппі» [8, с.126]. Рух не мав чіткої організаційної структури, виступав за припинення в'єтнамської війни, революційне подолання існуючої в США політичної системи. Їх акції протесту носили яскраво виражений театралізований, саркастичний характер.

У 70-х роках ХХ століття в США відбувається занепад руху «нових лівих» та контркультури, зумовлений відсутністю чітких ідеологічних позицій,

чіткої організаційної структури. Великий вплив на спад руху відіграло припинення війни у В'єтнамі, включення до масової культури елементів контр-культури. Рок-музика, сексуальна революція були включені в основну, базову культуру американського суспільства.

На початку ХХІ століття на феномен контр-культурних явищ, їх роль у культурній, соціальній та політичній динаміці звернена особлива увага. Багато дослідників прийшли до переконання, що саме це питання дозволяє наблизитися до розуміння сутності культури, механізмів її оновлення, а відтак зрозуміти зміст вагомих соціальних і політичних процесів сучасності. Тому невідним є дослідницький бум, перші ознаки якого виявляються ще у кінці 80-х і в 90-і роки ХХ століття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Висока відвідуваність інтернет-сайтів, присвячених американській контркультурі,

значна кількість професійних і любительських перекладів творів Д. Керуака, В. Берроуза, К. Кізі, Х.Томпсона свідчать про інтерес до спадщини «розбитого покоління» і «шістдесятих» в Україні та інших країнах пострадянського простору. Значною мірою це пов'язано з тим, що бурхливий розвиток масової культури, який США отримали в середині ХХ століття, прийшов в Україну лише в кінці століття.

Як широке поширення масової культури, так і формування молодіжної субкультури, у тому числі контркультурної спрямованості, протікає в Україні і США в різних тимчасових фазах. Українська контркультура є цікавим предметом дослідження, проте течії в молодіжній культурі нашого суспільства запозичують, як правило, готові форми західної субкультури, яка вже пройшла етапи становлення, розквіту й інтеграції в культуру мейнстріму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байчоров А.М. От «разбитого» поколения к контркультуре: (Парадоксы молодежного протеста в США)/ А.Байчоров. – Мн.: Изд-во БГУ им. В.И.Ленина, 1982. -142 с.
2. Белград Д. Культура спонтанности: Импровизация и мистецтво в повоевний Америци/ Д. Белград/ Пер. з англ. — К.: Факт, 2008. — 528 с.
3. Давыдов Ю.Н., Роднянская И.Б. Социология контркультуры: инфантилизм как тип мировосприятия и социальная болезнь/ Ю.Давыдов, И.Роднянская /. – М.: Наука, 1980. – 264 с.
4. Керви А. Молодежные Субкультуры США и Великобритании с конца 40-х по наши дни [Электронный ресурс]/А.Керви.- Режим доступу: //www.vookstock.narod.ru/diplom.html
5. Мейлер Н. Белый негр Беглые размышления о хипстере [Электронный ресурс]/Н.Мейлер.- Режим доступу: //http://ec-dejavu.ru/h/Hipster.html
6. Порт-Гуронська угода [Електронний ресурс]. — Режим доступу: //www.lists.village.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Resources/Primary.html
7. Хоум С. Голландские прово, «Коммуна 1», «Мазерфакеры», йиппи и «Белые Пантеры» //Антология современного анархизма и левого радикализма. В 2-х т.т. Т. 2: Флирт с анархизмом. Левые радикалы. – М.: Ультра.Культура, 2003. – С. 123-128.
8. Черва Ю.Э. Проблемы контркультуры в западной цивилизации: автореф. дис.на соискание уч.степени канд.культурологии: спец. 24.00.01 «теория и история культуры»/Ю.Э.Черва.- Санкт-Петербург, 2002. – 19с.
9. Marcuse H. Zur Situation der Neuen Linken [Електронний ресурс]/ Н. Marcuse. — Режим доступу: //www.labandavaga.antifa.net
10. Roszak T. Making of f counter culture/T. Roszak. – New York: Garden sity,1969. – 304p.
11. O'Neill W. L. The New Left: A History/ W.L.O'Neill. – New-York: Harlan Davidson, 2001. – 128p.
12. Zakrzewski D. Students for A Democratic Society [Электронный ресурс]/ D.Zakrzewski. — Режим доступу: //barksdale.uta.edu/undergrad2a.htm